

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

**Περικλέους
Ἐπιτάφιος**

Μετάφραση: Ἄγγελος Σ. Βλάχος

**Γ' τάξη Γενικού Λυκείου
Γενικής Παιδείας**

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

Περικλέους Ἐπιτάφιος

Το κείμενο προέρχεται από τον τόμο «Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου», μετάφραση του Άγγελου Σ. Βλάχου, Βιβλιοπωλείον της “Εστίας”, Αθήνα 2004 (1998), 7η ανατύπωση, σσ.144-153.

Εικόνα εξωφύλλου: Επιτύμβια στήλη Ευφήρου

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

Περικλέους Ἐπιτάφιος

Μετάφραση: Ἄγγελος Σ. Βλάχος

**Γ' τάξη Γενικού Λυκείου
Γενικής Παιδείας**

Συγγραφέας-Μετάφραση:
ΑΓΓΕΛΟΣ Σ. ΒΛΑΧΟΣ

Συντονισμός για το
Παιδαγωγικό Ινστιτούτο:
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ
Σύμβουλος Π.Ι.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΚΛΑΒΑΣ
Σύμβουλος Π.Ι.

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ
Θεοδώρα Κατσαούνου

34.

Τὸν ἴδιο χειμῶνα οἱ Ἀθηναῖοι ὀργάνωσαν, κατὰ τὴν ἀρχαία συνήθεια, τὴν τελετὴ τῆς δημόσιας ταφῆς τῶν πρώτων νεκρῶν τοῦ πολέμου. Ἡ ἐτοιμασία γίνεται μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο. Τρεῖς μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν τελετὴ κατασκευάζουν μιὰν ἐξέδρα καὶ ἀποθέτουν ἐκεῖ τὰ ὅσα τῶν νεκρῶν. Ὁ καθένας, ἂν θέλη, μπορεῖ νὰ φέρῃ ἓνα ἀφιέρωμα στὸν δικό του. Ὄταν ἔρθῃ ἡ στιγμή τῆς ἐκφορᾶς, τοποθετοῦν φέρετρα κυπαρισσένια ἐπάνω σὲ ἀμάξια. Ἐνα φέρετρο γιὰ κάθε φυλή. Τὰ ὅσα τοῦ κάθε νεκροῦ εἶναι στὸ φέρετρο τῆς φυλῆς του. Ἐνα ὅμως φέρετρο τὸ μεταφέρουν κενό. Εἶναι τῶν ἀφανῶν, ἐκείνων ποὺ τὰ σώματα

**δὲν βρέθησαν. Στὴν τελετὴ
πηγαίνει ὅποιος θέλει, εἴτε
πολίτης εἴτε ξένος. Πηγαίνουν καὶ
οἱ γυναῖκες, συγγενεῖς, ποὺ
στέκονται μπροστὰ στὸν τάφο καὶ
μοιρολογοῦν. Ἀποθέτουν τοὺς
νεκροὺς στὸ δημόσιο
νεκροταφεῖο ποὺ βρίσκεται στὸ
ὠραιότερο προάστιο τῆς πόλης.
Ἐκεῖ θάβουν πάντα τοὺς νεκροὺς
τοῦ πολέμου. Μόνη ἑξαίρεση
ἔκαναν γιὰ ὅσους ἔπεσαν στὸν
Μαραθῶνα. Αὐτούς, γιὰ τὴν
ἑξαιρετικὴ τους ἀνδρεία, ἔκριναν
πὼς ἔπρεπε νὰ τοὺς θάψουν στὸν
τόπο τῆς μάχης. Ὄταν τοὺς
σκεπάσῃ ἡ γῆ, ἓνας πολίτης,
ξεχωριστὸς γιὰ τὴν ἀξία του καὶ τὰ
χαρίσματά του, ὀρισμένος ἀπὸ τὴν
Πολιτεία, κάνει τὸν ἔπαινο τῶν
νεκρῶν. Ἐπειτα ὁ κόσμος φεύγει.**

Ἔτσι γίνεται ἡ ταφή. Ὅσο βαστοῦσε ὁ πόλεμος, κρατοῦσαν τὴν συνήθεια αὐτὴ κάθε φορὰ πού ἔπρεπε. Γιὰ τοὺς πρώτους νεκροὺς τοῦ πολέμου ὄρισαν νὰ μιλήσῃ ὁ Περικλῆς τοῦ Ξανθίππου. Ὅταν ἦρθε ἡ στιγμή προχώρησε ἀπὸ τὸ μνημεῖο, ἀνέβηκε σ' ἓνα ψηλὸ βῆμα γιὰ νὰ τὸν ἀκούῃ τὸ συγκεντρωμένο πλῆθος καὶ εἶπε:

35.

«Οἱ περισσότεροι ἀπὸ ὅσους ἔχουν μιλήσει ἀπὸ τὸ βῆμα αὐτό, ἐπαινοῦν τὸν νομοθέτη πού πρόσθεσε στὰ ἄλλα μέρη τῆς τελετῆς τὴν ἐκφώνηση λόγου, γιὰτὶ θεωροῦν πὼς εἶναι ὠραῖο νὰ

γίνεται ὁ ἔπαινος τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου στήν ταφή τους. Ἐγὼ τολμῶ νὰ πιστεύω πὼς ἄνδρες ποὺ δοξάστηκαν μὲ τὰ ἔργα τους, μὲ ἔργα μόνο θὰ ταίριαζε νὰ τιμηθοῦν, ἔργα ὅπως ἡ δημόσια αὐτὴ ἐτοιμασία ποὺ βλέπετε ἐδῶ, γύρω ἀπὸ τὸν τάφο τους, καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ μὴν κινδυνεύη ἡ δόξα πολλῶν ἀπὸ τὴν ἐκτίμηση ἑνὸς μόνο ἀνθρώπου, ποὺ ἴσως ὑστερήσῃ, ἴσως ὑπερβάλλῃ. Δύσκολο εἶναι νὰ μιλήσῃ κανεὶς ὅπως ταιριάζει σὲ θέμα ὅπου χρειάζεται κόπος γιὰ νὰ γίνῃ πιστευτὴ καὶ ἡ ἀπλή ἀλήθεια. Γιατὶ ὁ εὐνοϊκὸς ἀκροατής, ποὺ ξέρει τὰ πράγματα, θὰ θεωρήσῃ τὰ ὅσα ἀκούει κατώτερα ἀπὸ ὅσα θέλει καὶ περιμένει ν' ἀκούσῃ, ἐνῶ ὁ

ἀκροατῆς ποὺ δὲν τὰ ξέρει, θὰ νομίση, ἀπὸ φθόνο, πὼς λέγονται ὑπερβολὲς ἂν τύχη κι ἀκούση κάτι ποὺ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις του. Τὸν ἔπαινο γιὰ τοὺς ἄλλους τὸν ἀνεχόμεστε τόσο μόνο ὅσο πιστεύομε πὼς κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ἀξίζωμε. Καθετὶ ποὺ εἶναι ἀνώτερό μας, ἀπὸ φθόνο, δὲν τὸ πιστεύομε. Ἄφοῦ ὅμως οἱ παλιοὶ ἐθεώρησαν πὼς ἡ συνήθεια εἶναι σωστή, πρέπει κ' ἐγὼ νὰ συμμορφωθῶ μὲ τὸν νόμο καὶ νὰ προσπαθήσω νὰ ἱκανοποιήσω, ὅσο μπορῶ, τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν προσδοκία τοῦ καθενός σας.

36.

»Θ' ἀρχίσω ἀπὸ τοὺς προγόνους
μας. Δίκαιο καὶ σωστὸ σὲ τέτοια
ῶρα νὰ τοὺς κάνωμε τὴν τιμὴ τῆς
μνήμης. Γιατὶ ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ
οἱ ἴδιοι πάντα ἔζησαν σ' αὐτὴ τὴ
γῆ καὶ χάρη στὴν ἀνδρεία τους
μᾶς τὴν παράδωσαν ἐλεύθερη.
Ἐπαινος ταιριάζει στοὺς
προγόνους μας, ἀλλὰ ἀκόμα
μεγαλύτερος στοὺς πατέρες μας.
Ἐμόχθησαν γιὰ νὰ προσθέσουν σ'
ἐκεῖνα ποὺ κληρονόμησαν τὴν
ὄση ἐξουσία καὶ δύναμη μᾶς
ἀφῆκαν. Ἀλλὰ κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι,
ὅσοι εἴμαστε σὲ ὠριμη ἡλικία,
αὐξήσαμε τὴν δύναμη τῆς
πολιτείας καὶ τῆς δώσαμε ἀπόλυτη
αὐτάρκεια καὶ σὲ καιρὸ εἰρήνης
καὶ σὲ πόλεμο. Δὲν θὰ
μακρυγορήσω γιὰ τὰ πολεμικὰ

**κατορθώματα ποὺ μᾶς ἔδωσαν
τὴν σημερινή μας κυριαρχία οὔτε
γιὰ τὶς ἐπιδρομές, βαρβαρικές ἢ
ἑλληνικές, ποὺ ἀποκρούσαμε
ἐμεῖς καὶ οἱ πατέρες μας. Αὐτὰ σᾶς
εἶναι γνωστὰ καὶ θὰ τὰ παραλείψω.
Ἄλλὰ πρὶν ἔρθω στὸν ἔπαινο τῶν
ἀνδρείων αὐτῶν, θέλω πρῶτα νὰ
μιλήσω γιὰ τοὺς θεσμοὺς καὶ τὶς
ἀρχές ποὺ ἔχομε ἐφαρμόσει γιὰ νὰ
προσδώσωμε στὴν πολιτεία τὸ
σημερινό της μεγαλεῖο, γιατί
νομίζω πὼς σὲ τέτοια στιγμή
ταιριάζει νὰ εἰπωθοῦν αὐτὰ καὶ
εἶναι ὠφέλιμο νὰ τ' ἀκούσουν
ὅσοι πολίτες ἢ ξένοι εἶναι
συγκεντρωμένοι ἐδῶ.**

37.

»Τὸ πολίτευμα ποὺ ἔχομε σὲ τίποτε δὲν ἀντιγράφει τὰ ξένα πολιτεύματα. Ἀντίθετα, εἴμαστε πολὺ περισσότερο ἐμεῖς παράδειγμα γιὰ τοὺς ἄλλους παρὰ μιμητές τους. Τὸ πολίτευμά μας λέγεται Δημοκρατία, ἐπειδὴ τὴν ἐξουσία δὲν τὴν ἀσκοῦν λίγοι πολίτες, ἀλλὰ ὅλος ὁ λαός. Ὅλοι οἱ πολίτες εἶναι ἴσοι μπροστὰ στὸν νόμο γιὰ τὶς ἰδιωτικές τους διαφορές. Γιὰ τὰ δημόσια ἀξιώματα προτιμῶνται ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἱκανοὶ καὶ τὰ ἀξίζουν καὶ ὄχι ἐκεῖνοι ποὺ ἀνήκουν σὲ μιὰ ὀρισμένη τάξη. Κανείς, ἂν τύχη καὶ δὲν ἔχει κοινωνικὴ θέση ἢ ἂν εἶναι φτωχός, δὲν ἐμποδίζεται γι' αὐτὸ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πολιτεία,

**ἂν ἔχη κάτι ἄξιο νὰ προσφέρῃ.
Στὴ δημόσια ζωὴ μας εἴμαστε
ἐλεύθεροι, ἀλλὰ καὶ στὶς
καθημερινές μας σχέσεις δὲν
ὑποβλέπομε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, δὲν
θυμώνομε μὲ τὸν γείτονά μας ἂν
διασκεδάζῃ καὶ δὲν τοῦ δείχνομε
ὄψη πειραγμένου πού, ἂν ἴσως
δὲν τὸν βλάφτῃ, ὅμως τὸν
στενοχωρεῖ. Ἄν, ὥστόσο, ἡ
αυστηρότητα λείπῃ ἀπὸ τὴν
καθημερινή μας ζωὴ, στὰ δημόσια
πράγματα, ἀπὸ ἐσωτερικὸ
σεβασμὸ, δὲν παρανομοῦμε.
Σεβόμαστε τοὺς ἄρχοντες,
πειθαρχοῦμε στοὺς νόμους, καί,
μάλιστα, σὲ ὅσους ἔχουν γίνει γιὰ
νὰ προστατεύουν τοὺς ἀδυνάτους
καὶ ὅσους πού, ἂν καὶ ἄγραφοι,
εἶναι ντροπὴ νὰ τοὺς παραβαίνει
κανεῖς.**

38.

»Μὲ συχνὲς θυσίαι καὶ ἀγῶνες φροντίσαμε νὰ μετριάζωμε τοὺς κόπους τῆς ἐργασίας καὶ νὰ ξεκουράζωμε τὸ πνεῦμα μας.

Ἔχομε εὐχάριστη ἰδιωτικὴ ὁ καθένας μας ζωὴ κ' ἡ ἀπόλαυσή της ἀποδιώχνει τὴν στενοχώρια. Ἡ ἔκταση τῆς κυριαρχίας μας εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε μπορούμε καὶ φέρνομε ἀπὸ τὴν πᾶσα γῆ τὰ πάντα κ' ἔτσι χαιρόμαστε τὰ ξένα ἀγαθὰ ὅσο καὶ τὰ δικά μας.

39.

»Καὶ στὰ πολεμικὰ πράγματα διαφέρομε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μας. Ἡ πόλη μας εἶναι φιλόξενη γιὰ

**ὄλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν
ὑπάρχει σέ μᾶς νόμος ξενηλασίας
ποὺ νὰ ἐμποδίζη τὸν ξένο νὰ μάθη
ἢ νὰ δῆ κάτι ποὺ θὰ μπορούσε, ἂν
δὲν ἦταν κρυφό, νὰ ὠφελήσῃ τὸν
ἐχθρό μας ποὺ θὰ τὸ ἔβλεπε. Καὶ
τοῦτο, ἐπειδὴ πιστεύομε
περισσότερο στὴν ἀξία μας παρὰ
σὲ μυστικὲς ἐτοιμασίαις καὶ
στρατηγήματα. Καὶ στὴν
ἀνατροφή, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ μας ἀπ'
τὰ μικρά τους χρόνια
ὑποβάλλονται στὴν πιὸ σκληρὴ
ἐκγύμναση, ἐμεῖς ἔχομε εὐχάριστη
ζωή, χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ ὑστεροῦμε
στὸ νὰ ἀντιμετωπίζουμε τοὺς
ἴδιους κινδύνους. Καὶ νὰ ἡ
ἀπόδειξη. Ποτὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι
δὲν κάνουν, μόνοι τους, ἐπιδρομὲς
ἐδῶ, στὴ γῆ μας. Ἐρχονται πάντα
μὲ τοὺς συμμάχους τους. Ἐνῶ**

**ἐμεῖς, μόνοι εἰσβάλλομε σὲ
ἐχθρικὰς χώρες καὶ τίς
περισσότερες φορές νικοῦμε
εὐκόλα, σὲ ξένη γῆ, ἐκείνους ποὺ
ὑπερασπίζονται τὰ ἴδια τους τὰ
σπίτια. Ἐχθρὸς μας κανεὶς δὲν
ἔχει, ὡς τώρα, ἀντικρῦσει,
συγκεντρωμένη, ὀλόκληρη τὴ
δύναμή μας, ἀφοῦ ἐμεῖς καὶ
ναυτικὸ πρέπει νὰ ἐπανδρώνωμε
καὶ στρατὸ νὰ στέλνωμε σὲ πολλὰ
μέρη. Ἄν ὁ ἐχθρὸς συναντήσῃ
κάπου ἓνα μικρὸ μέρος τῆς
δύναμής μας, καυχιέται, ἂν
νικήσῃ, πὼς κατατρόπωσε
ὀλόκληρο τὸν στρατό μας. Ἄν
νικηθῇ, διαδίδει πὼς βρέθηκε
ἀντιμέτωπος μὲ ὅλες τίς δυνάμεις
μας. Ἀντικρῦζομε τοὺς κινδύνους
πρόθυμα κι ὄχι μὲ βαριὰ καρδιά.
Τοὺς ἀντικρῦζομε ἀπὸ ἀνδρεία**

**περισσότερο παρά ἀπὸ ὑπακοή σὲ
κάποιο νόμο καὶ τοῦτο εἶναι γιὰ
μᾶς κέρδος μεγάλο, γιατί δὲν
θλιβόμαστε ἀπὸ πρὶν γιὰ τὶς
συμφορὲς ποὺ ἴσως ἔρθουν, κι
ὅμως, ὅταν ἔρθουν, δὲν εἴμαστε
λιγότερο γενναῖοι ἀπὸ ἐκείνους
ποὺ παιδεύονται ἀδιάκοπα.**

40.

**»Αὐτὰ εἶναι, μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα,
ποὺ κάνουν θαυμαστὴ τὴν πόλη
μας. Ἀγαποῦμε τὸ ὠραῖο, ἀλλὰ
μένομε ἀπλοὶ καὶ φιλοσοφοῦμε
χωρὶς νὰ εἴμαστε νωθροί. Τὸν
πλοῦτο μας τὸν ἔχομε γιὰ νὰ τὸν
χρησιμοποιοῦμε σὲ ἔργα καὶ ὄχι
γιὰ νὰ τὸν καυχόμαστε. Δὲν
θεωροῦμε ντροπὴ τὴ φτώχεια.**

Ντροπή εἶναι νὰ μὴν τὴν ἀποφεύγη κανεὶς δουλεύοντας. Οἱ ἴδιοι, ἐμεῖς, φροντίζομε καὶ τὶς ἰδιωτικὲς μας ὑποθέσεις καὶ τὰ δημόσια πράγματα κ' ἐνῶ ὁ καθένας μας φροντίζει τὶς δουλειές του, τοῦτο δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ κατέχωμε καὶ τὰ πολιτικά. Μόνο ἐμεῖς θεωροῦμε πὼς εἶναι ὄχι μόνον ἀδιάφορος, ἀλλὰ καὶ ἄχρηστος ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐνδιαφέρεται στὰ πολιτικά. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι κρίνομε κι ἀποφασίζομε γιὰ τὰ ζητήματά μας καὶ θεωροῦμε πὼς ὁ λόγος δὲν βλάπτει τὸ ἔργο. Ἀντίθετα, πιστεύομε πὼς βλαβερὸ εἶναι τὸ νὰ ἀποφασίζη κανεὶς χωρὶς νὰ ἔχει φωτιστῆ. Διαφέρομε ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ σὲ τοῦτο. Εἴμαστε τολμηροί, κι ὅμως ζυγίζομε καλὰ

**τὴν κάθε ἐπιχείρησή μας, ἐνῶ
τοὺς ἄλλους ἢ ἄγνοια τοὺς κάνει
θρασεῖς κ' ἢ γνῶση
ἀναποφάσιστους. Ἐκεῖνοι πρέπει
νὰ κρίνονται γενναιότεροι, ὅσοι
ξέρουν καλὰ ποιὸ εἶναι τὸ
εὐχάριστο καὶ ποιὸ τὸ φοβερὸ κι
ὅμως δὲν προσπαθοῦν ν'
ἀποφύγουν τὸν κίνδυνο. Καὶ στὴν
διάθεσή μας ἀπέναντι στοὺς
ξένους διαφέρομε ἀπ' τοὺς
πολλούς, γιατί ἀποκτοῦμε φίλους
εὐεργετώντας τους καὶ ὄχι
περιμένοντας ἀπ' αὐτοὺς κάποιο
καλό. Ἡ φιλία τοῦ εὐεργέτη εἶναι
πιὸ σταθερή, γιατί προσπαθεῖ νὰ
διατηρήσῃ τὸν δεσμό του μὲ τὸν
ἄλλο, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ χρωστάει
χάρη εἶναι λιγότερο πρόθυμος,
θεωρώντας τὴν εὐγνωμοσύνη του
σὰν χρέος κι ὄχι σὰν αἴσθημα.**

**Μόνοι ἑμεῖς σκορποῦμε ἀπλόχερα
τὶς εὐεργεσίεις μας, ὄχι ἀπὸ
συμφεροντολογικοὺς
ὑπολογισμοὺς, ἀλλὰ ἀπὸ
φιλελεύθερη γενναιοδωρία.**

41.

**»Μὲ μιὰ λέξη, τολμῶ νὰ τὸ πῶ, ἡ
Ἀθήνα εἶναι ὁ δάσκαλος τῶν
Ἑλλήνων καὶ νομίζω πὼς ὁ κάθε
μας πολίτης θὰ μπορούσε, μὲ τὴν
μεγαλύτερη εὐκολία καὶ χάρη,
πολλὰ καὶ ἄξια ἔργα νὰ κάνη σὲ
πολλές ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Ὅτι
αὐτὸ ποὺ λέω δὲν εἶναι ρητορικὸς
κομπασμός, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια ἡ
πραγματική, τὸ δείχνει ἡ δύναμη
τῆς πολιτείας πού, μόνη ἀπ' ὅλες
τὶς ἄλλες πόλεις, εἶναι ἀνώτερη
ἀπὸ τὴν φήμη της στὴν ὥρα τῆς**

δοκιμασίας, ἡ μόνη ποὺ οἱ ἐχθροί
της, ὅταν τοὺς νικήσωμε δὲν
ἀγανακτοῦν ἐπειδὴ
κατατροπώθηκαν ἀπὸ ἀναξίους, ἡ
μόνη ποὺ οἱ σύμμαχοί της δὲν
μποροῦν νὰ ποῦν ὅτι ἔχουν ἀνάξιο
ἀρχηγό. Τὴν δύναμή μας δὲν τὴν
ἀποκτήσαμε μὲ ἄσημες, ἀλλὰ μὲ
λαμπρὲς πράξεις καὶ γι' αὐτὸ μᾶς
θαυμάζουν καὶ θὰ μᾶς θαυμάζουν
πάντα, χωρὶς νὰ ἔχωμε ἀνάγκη
ἀπὸ ἕναν Ὅμηρο γιὰ νὰ τραγου-
δήσῃ τὶς πράξεις μας οὔτε ἀπὸ
κανέναν ἄλλο ποιητὴ ποὺ θὰ
μάγευε προσωρινὰ μὲ τὰ ὠραῖα
του λόγια, ἀλλὰ θάρχόταν
ἀργότερα ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας
νὰ μᾶς ζημιώσῃ. Ἡ τόλμη μας
ἀνάγκασε τὴν πᾶσα γῆ καὶ
θάλασσα νὰ μᾶς ἀνοίξουνε τὸ
διάβα καὶ παντοῦ ἐστήσαμε

μνημεῖα ἀθάνατα γιὰ τὰ καλὰ ἢ τὰ κακὰ ποὺ μᾶς ἔτυχαν. Γιὰ μιὰ τέτοια πατρίδα καὶ γιὰ νὰ μὴν τοὺς τὴν στερήσουν, οἱ γενναῖοι αὐτοὶ σκοτώθηκαν στὴ μάχη, καὶ, ὅσοι ζοῦμε, φυσικὸ εἶναι νὰ εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ ὑποστοῦμε ὅ,τιδήποτε γιὰ χάρη της.

42.

»Μίλησα πολὺ γιὰ τὴν πολιτεία μας, γιατί θέλησα ν' ἀποδείξω πὼς ὁ δικός μας ἀγώνας δὲν εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἀγώνα τῶν ἐχθρῶν μας ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ παρόμοιο μὲ αὐτὰ ποὺ ἀνάφερα, γιατί θέλησα νὰ στηρίξω σὲ φανερὲς μαρτυρίες τὸν ἔπαινο τῶν γενναίων αὐτῶν. Καὶ εἶπα τὰ περισσότερα ποὺ εἶχα νὰ πῶ, γιατί

αὐτῶν ποὺ κοίτονται ἐδῶ καὶ τῶν
ὁμοίων τους ἢ ἀνδρεία ἐστόλισε
τὴν πολιτεία μὲ ὅσα ἐγώ,
ὑμνώντας την, εἶπα πῶς ἔχει. Λίγοι
εἶναι οἱ Ἕλληνες ποὺ δὲν εἶναι,
σὰν καὶ τοὺς γενναίους αὐτοὺς,
κατώτεροι ἀπὸ τὸν ἔπαινο ποὺ
τοὺς γίνεται. Νομίζω πῶς ὁ
θάνατός τους καὶ φανέρωσε καὶ
ἀπαθανάτισε τὴν ἀνδρεία τους. Ἄν
σὲ ἄλλα φανερωθῆ κανεὶς κάπως
κατώτερος, ὅμως πεθαίνοντας γιὰ
τὴν πατρίδα ἀποκτᾷ τὸ δικαίωμα
νὰ κρίνεται μόνο γιὰ τὴν
παλληκαριά του. Ὅλοι μαζί, στὴν
κοινὴ τους προσπάθεια,
ῶφέλησαν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι
ἴσως ἔβλαψε ὁ καθένας χωριστὰ
στὴν ἀτομικὴ του ζωὴ. Ἀπὸ τοὺς
γενναίους αὐτοὺς κανεὶς, ἂν ἦταν
πλούσιος, δὲν ἐδείλιασε γιὰ νὰ

σωθῆ καὶ νὰ ἔξακολουθήσῃ νὰ
χαίρεται τὸν πλοῦτο του, κανεῖς,
ἂν ἦταν φτωχός, δὲν προσπάθησε
ν' ἀποφύγῃ τὴν συμφορὰ γιὰ νὰ
ἔχῃ τὴν ἐλπίδα μιᾶς καλύτερης
ζωῆς. Λογαριάζοντας πὼς
ἀνώτερο ἀπ' ὅλα εἶναι νὰ
τιμωρήσουν τὸν ἐχθρὸ καὶ πὼς
ἀπ' ὅλους τοὺς κινδύνους αὐτὸς
τὸν ὁποῖο ἀντίκρουζαν ἦταν ὁ
ἐνδοξότερος, τὸν ἀντιμετώπισαν
γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς πολεμίους.
Μὴ ξέροντας ἂν θὰ ἐπιτύχουν,
βασίστηκαν στὴν ἐλπίδα, στὴν
μάχη, ὅμως, ἀπάνω δὲν
στηρίχθηκαν παρὰ στον ἑαυτό
τους γιὰ νὰ πολεμήσουν.
Προτίμησαν ν' ἀντισταθοῦν καὶ νὰ
πεθάνουν παρὰ νὰ δειλιάσουν καὶ
νὰ ζήσουν κι ἀπόφυγαν ἔτσι τὴν
ντροπὴ τῆς καταλαλιᾶς,

θυσιάζοντας τὴν ζωὴ τους γιὰ τὸ ἔργο ποὺ εἶχαν ἀναλάβει. Ἡ στιγμή ποὺ τοὺς βρῆκε τὸ χτύπημα τῆς μοίρας δὲν ἦταν γι' αὐτοὺς στιγμή φόβου, ἀλλὰ δόξας.

43.

«Στάθηκαν ἀντάξιοι τῆς πολιτείας ποὺ τοὺς ἀνάθρεψε. Ὅσοι ζοῦμε, πρέπει νὰ εὐχόμεσθε νὰ ἔχωμε καλύτερη μοίρα, χωρίς ὅμως νὰ ἔχωμε γι' αὐτὸ φρόνημα λιγότερο τολμηρό, ὅταν ἀντιμετωπίζουμε τὸν ἐχθρό. Δὲν πρέπει νὰ περιοριζόμεσθε σὲ λόγια μόνο, γιὰ τὴν κοινὴ ὠφέλεια, γιὰ τὴν ὁποία, χωρίς νὰ σᾶς πῆ κανεὶς τίποτε ποὺ δὲν τὸ ξέρετε, θὰ μπορούσε νὰ μιλήσει πολὺ, ἐξαίροντας πόσο μεγάλο εἶναι τὸ ν' ἀντιστέκεσαι

**στον ἐχθρό. Πρέπει νὰ βλέπετε τὸ
μεγαλεῖο τῆς πολιτείας στὶς
καθημερινές της ἐκδηλώσεις καὶ
να συλλογίζεστε πὼς τῆς τὸ
ἔδωσαν ἄνδρες γενναῖοι ποὺ εἶχαν
τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος καὶ
μεγάλη φιλοτιμία σὲ κάθε ἔργο
ποὺ ἀναλάμβαναν. Ἄν, καμιά
φορὰ, ἀτυχοῦσαν σὲ κάποιο
ἐγχείρημα, δὲν στεροῦσαν ὅμως
τὴν πατρίδα ἀπ' τὴν ἀνδρεία τους,
γιατὶ θεωροῦσαν πὼς ἡ ὠραιότερη
κοινὴ προσφορὰ ἦταν νὰ
θυσιαστοῦν γι' αὐτήν. Ὅλοι μαζὶ
τῆς πρόσφεραν τὴ ζωὴ τους κι ὁ
καθένας τους λάμβανε ἀθάνατο
ἔπαινο καὶ δοξασμένο τάφο, ὄχι
τόσο αὐτὸν ὅπου κοίτονται, ὅσο
τὴν μνήμη ἐκείνων ποὺ θὰ θέλουν
νὰ τοὺς δοξάσουν, γιατὶ τάφος
τῶν μεγάλων εἶναι ἡ πᾶσα γῆ καὶ**

δὲν φανερῶνεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ μιᾶς στήλης στὴν πατρικὴ τους χώρα. Καὶ στὰ πιὸ μακρινὰ μέρη, ἢ μνήμη τους, ἄγραφη, μένει ζωηρότερη μέσα στὶς ψυχές, περισσότερο γιὰ τὴν ἀνδρεία τους παρὰ γιὰ τὸ ἔργο ποὺ ἔκαναν. Ἔχοντας αὐτοὺς γιὰ παράδειγμα καὶ ξέροντας πὼς εὐτυχία θὰ πῆ ἐλευθερία καὶ ἐλευθερία σημαίνει ἀνδρεία, δὲν πρέπει νὰ δειλιάζετε μπροστὰ στοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου. Δὲν εἶναι ἀλήθεια πὼς ὅσοι δυστυχοῦν καὶ δὲν ἔχουν ἐλπίδα μιᾶς καλύτερης μοίρας θυσιάζουν πιὸ εὐκόλα τὴ ζωὴ τους. Τὴν θυσιάζουν ἐκεῖνοι ποὺ, ἂν θελήσουν νὰ τὴν σώσουν ἀποφεύγοντας τὸ μοιραῖο, κινδυνεύουν νὰ πάθουν τὸν

**μεγαλύτερο ἔξευτελισμὸ ἄν
νικηθούν. Γιὰ τοὺς ἀνδρείους ὁ
ἔξευτελισμὸς τῆς δειλίας εἶναι
χειρότερος ἀπ' τὸν γενναῖο κι
ἀναπάντεχο θάνατο.**

44.

**»Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς γονεῖς ποὺ
ἤρθαν στὴν τελετὴ δὲν τοὺς κλαίω
τόσο ὅσο θέλω νὰ τοὺς
παρηγορήσω. Ξέρουν πὼς
ἀνδρώθηκαν γιὰ ν' ἀντικρύσουν
τὶς πολλὲς τροπὲς τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ
εἶναι τύχη τὸ νὰ βρῆ κανεὶς ἓνα
δοξασμένο τέλος. Εἶναι δύσκολο,
τὸ ξέρω, νὰ σᾶς κάνω νὰ τὸ
πιστέψετε, ἔσᾶς ποὺ ἢ εὐτυχία
τῶν ἄλλων θὰ σᾶς θυμίζη τὴν δική
σας πίκρα. Μεγαλύτερη λύπη
νοιώθει κανεὶς γιὰ ὅ,τι εἶχε κ'**

ἔχασε, παρὰ γιὰ ὅ,τι δὲν εἶχε ποτέ. Σὲ ὅσους τὸ ἐπιτρέπει ἢ ἡλικία, ἅς τοὺς παρηγορῇ ἢ σκέψη πὼς θ' ἀποκτήσουν ἄλλα παιδιὰ ποὺ θὰ τοὺς κάνουν νὰ ξεχάσουν ἐκεῖνα ποὺ ἔχασαν. Τοῦτο θὰ ὠφελήσῃ καὶ τὴν πολιτεία, ποὺ θὰ πλουτίζῃ μὲ νέα βλαστάρια. Ὅσοι ἀπὸ σᾶς εἶστε μεγάλης ἡλικίας, ἅς θεωρῆτε κέρδος τὴν ὡς τώρα εὐτυχισμένη σας ζωὴ καὶ ἅς εὐχεστέ πὼς λίγα εἶναι τὰ χρόνια ποὺ σᾶς μένουν ἀκόμα νὰ ζήσετε μὲ παρηγοριὰ τὴ δόξα τῶν παιδιῶν σας. Μόνο ἢ ἀγάπη γιὰ τὶς τιμὲς δὲν φθείρεται. Στὸ γήρας, ἢ μεγαλύτερη εὐτυχία δὲν εἶναι, ὅπως λένε, τὰ χρήματα, ἀλλὰ οἱ τιμὲς.

45.

» Παιδιά καὶ ἀδελφοὶ τῶν νεκρῶν, ὅσοι βρίσκεστε ἐδῶ, βλέπω γιὰ σᾶς δύσκολο τὸν ἀγῶνα, γιατί ὅσους δὲν ὑπάρχουν πιά εἶναι πρόθυμος ὁ καθείς νὰ τοὺς ἐπαινέση. Ἄν δείξετε ξεχωριστὴ ἀνδρεία, ἴσως κριθῆτε, ὄχι ἐντελῶς, ἀλλὰ σχεδὸν ὅμοιοί τους. Ὅσοι ζοῦν, βλέπουν μὲ φθόνο τοὺς συναγωνιστές τους, ἐνῶ εἶναι πρόθυμοι νὰ τιμήσουν ὅσους δὲν ὑπάρχουν πιά. Ἄν πρέπει νὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ τῶν γυναικῶν ποὺ χήρεψαν, μὲ λίγα λόγια προτροπῆς θὰ πῶ ὅ,τι χρειάζεται. Μὴ φανῆτε κατώτερες ἀπὸ τὴν γυναικεῖα φύση σας. Αὐτὸ εἶναι ἡ μεγάλη σας δόξα καθὼς καὶ τὸ νὰ μὴν ἀκούγεται τὸ ὄνομά σας

**μεταξύ τῶν ἀνδρῶν, εἴτε γιά καλό
εἴτε γιά κακό.**

46.

**»Εἶπα κ' ἐγώ, κατὰ τὸν νόμο, τὰ
ὅσα ἔκρινα σωστά γιά τήν
περίσταση. Οἱ νεκροὶ τιμήθηκαν
μέ τήν ταφή καὶ τὰ παιδιά τους,
ἀπὸ σήμερα, θὰ τ' ἀναλάβῃ ἡ
πολιτεία ὥσπου νὰ μεγαλώσουν
καὶ τοῦτο εἶναι στέφανος καὶ
βραβεῖο ὠφέλιμο καὶ γιά τοὺς
νεκροὺς καὶ γιά ὅσους εἶναι στή
ζωή. Ἐκεῖ ὅπου ὀρίζονται
σπουδαῖα ἔπαθλα γιά τήν ἀνδρεία,
ἐκεῖ καὶ ὑπάρχουν οἱ ἄριστοι
πολίτες. Τώρα, ἀφοῦ ὁ καθένας
κλάψῃ τὸν δικό του, ἄς
πηγαίνετε».**

47.

Ἔτσι ἔγινε ἡ ταφή ἐκεῖνο τὸν χειμῶνα.

Ευχαριστίες

**Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
ευχαριστεί τις
εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της
"Εστίας", οι οποίες παραχώρησαν
ευγενικά την άδεια χρήσης του
παραπάνω αποσπάσματος από
την Ιστορία των Πελοποννησιακού
Πολέμου του Θουκυδίδη (Β' 34-47)
στη μετάφραση του Άγγελου Σ.
Βλάχου.**

Στο μεταφρασμένο απόσπασμα διατηρείται ο τονισμός και η ορθογραφία του κειμένου του Άγγελου Σ. Βλάχου.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημοσία Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

**Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από
δικαιώματα (copyright), ή η χρήση
του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς
τη γραπτή αδεία του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου.**

ΕΚΔΟΣΗ 2010 - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 148.000

ΑΡ.ΣΥΜΒ. 2 -26 02 2010

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ν.

ΛΙΑΠΗΣ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΙΚΗ Α.Ε.